

Luento 7

Tiedon esitysmuodot (jatk)

Tiedon muuttumattomuuden tarkistus

Järjestelmän sisäinen muisti

Ohjelman esitysmuoto
 Rakenteellinen tieto
 Pariteetti
 Hamming-koodi
 Välimuisti
 Tavallinen muisti
 Muistien historiaa

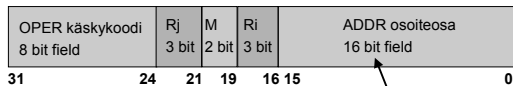
Konekäskyjen esitysmuoto muistissa (4)

- Konekohtainen, jokaisella omansa
- Käskyt ovat 1 tai useamman tavun mittaisia
  - SPARC, kaikki käskyt: 1 sana eli 4 tavua
  - PowerPC, kaikki käskyt: 1 sana eli 4 tavua
  - Pentium II: 1-16 tavua, paljon variaatioita
- Käskyillä on yksi tai useampi muoto, kussakin tietty määrä erilaisia kenttiä
  - opcode, Ri, Rj, Rk, osoitusmoodi
  - pitkä tai lyhyt vakio

TTK-91, kaikki käskyt: 1 sana, 1 muoto

TTK-91 konekäskyn rakenne

- Käskyn esitys bittitasolla on aina:

Rj = käskyn ensimmäinen operandi

Ri = indeksirekisteri ($R0 \equiv 0$)

M = muistinoutojen määrä toiseen operandiin (ennen mahdollista muistiin talletusta)

- 00 eli 0 kpl, välitön osoitus (STORE: suora osoitus)
- 01 eli 1 kpl, suora osoitus (STORE: epäsuora osoit.)
- 10 eli 2 kpl, epäsuora osoitus (STORE: epäkelpo arvo)
- 11 eli 3 kpl, epäkelpo arvo → poikkeustilanne

muistiosoite tai (pienehkö) vakio

(addressing mode)

Konekäskyn operandit ja tulos

- Tulos: rekisteri Rj
  - paitsi WRITE- tai PUSH-käskyissä muistipaikan sisältö
- Ensimmäinen operandi: rekisteri Rj
- Toinen operandi
  - laske ensin arvo $Ri+ADDR$ ja käytä sitä sellaisenaan tai käytä sitä muistiosoitteena

Konekielen tiedon osoitusmoodit

- arvo: $Ri + ADDR$
- muistipaikan $M[Ri+ADDR]$ sisältö
- muistipaikan $M[M[Ri+ADDR]]$ sisältö

jos $Ri = R0$, niin pelkkä ADDR

Taulukkojen esitysmuoto

- Peräkkäisrakenteena, kuten esimerkit aikaisemmin
- Riveittäin tai sarakeittain
- Ei omia konekäskyjä, manipulointi aliohjelmilla tai loopeilla (paitsi ns. vektorikoneet, joilla on omia konekäskyjä vektoriopeaatioita varten)
- Indeksoitu tiedonosoitusmoodi tukee 1-ulotteisten taulukoiden käyttöä

Tietueiden esitysmuoto

- Peräkkäisrakenteena
- Osoite on jonkin osoitemuuttujan arvo
- Ei omia konekäskyjä, manipulointi aliohjelmilla tai kääntäjän generoimien vakiolisäysten avulla
- Indeksoitu tiedonosoitusmoodi tukee tietueiden käyttöä

Olioiden esitysmuoto

- Kuten tietueet, yleensä varattu keosta (heap)
- Useat olion kentistä sisältävät vuorostaan osoitteen keosta suoritusaikana varattuun toiseen olioon
- Metodit ovat aliohjelmien osoitteita
- Ei omia konekäskyjä, manipulointi aliohjelmissä

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

7

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

8

Tiedon tarkistus ⁽⁴⁾

- Tiedon oikeellisuutta ei voi tarkistaa yleisessä tapauksessa
- Laitteistovirheitä voidaan havaita ja joskus automaattisesti korjata
  - bitti voi muuttua muistissa tai tiedon siirrossa
    - muistipiirissä voi olla vika (staattinen vika)
    - sopiva alkeishiukkanen voi muuttaa bitin tiedonsiirron aikana (transienti virhe)
  - korjaamattomasta virheestä voi aiheutua häiriö
- Tietokannan eheys on eri asia!

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

9

Tiedon muuttumattomuus ⁽²⁾

- Perusidea: otetaan mukaan ylimääräisiä bittejä, joiden avulla virheitä voidaan havaita ja ehkä myös korjata
- Järjestelmä suorittaa tarkistukset automaattisesti joko laitteistotasolla tai ohjelmiston avulla

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

10

Esimerkki ohjelmistotason tarkistusmerkistä ⁽²⁾

- Henkilötunnus: 120464-121C

120464121 % 31 = 12

0123456789 ABCDEFHJKLMNPRSTUVWXY
10 11 12   ↑   ↑↑   30

- Tarkistusmerkin avulla voidaan tarkistaa, että mikään yksi merkki ei ole väärin 120464-123C
  - havaitsee yhden merkin virheen
  - virhettä ei voi automaattisesti korjata!! Miksi?

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

11

Bititason tarkistukset ⁽⁵⁾

- Muistipiirit, levyt, väylät, tiedonsiirrot 120464-121C
- Monenko bitin muuttuminen havaitaan? Hetu: 1
- Monenko bitin muuttuminen voidaan automaattisesti korjata? Hetu: 0
- Havaitsemiseen ja/tai korjaamiseen tarvitaan enemmän (ylimääräisiä) bittejä
  - lisämuistitilan tai levytilan tarve? Hetu: +10%
  - lisäpiuhojen tarve väylällä?
- Tarkistukset/korjaukset laitteisto- vai SW-tasolla? Hetu: ohjelmistotasolla

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

12

Pariteettibitti ⁽⁹⁾

- Yksi ylimääräinen bitti per tietoalkio
– sana, tavu, tietoliikennepaketti
- Parillinen (pariton) pariteetti: 1-bittinen lukumäärä on aina parillinen (pariton)
- Havaitsee: 1 bitti
- Korjaa: 0 bittia
- Esimerkki (parillinen pariteetti)

0010 001 0

1000 1101 1111 001 1

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

13

Hamming etäisyys ⁽³⁾

- Montako bittia jossain koodijärjestelmässä (esim ISO Latin) esitetyllä koodilla (esim. 'A' = 0x41 = 0100 0001) täytyy muuttua, että se muuttuu johonkin toiseen (mihin tahansa) lailliseen kodiin.

'A' = 0x41 = 0100 0001

'B' = 0x42 = 0100 0010

'C' = 0x43 = 0100 0011

2 bittia

1 bittia

- ISO Latin-1:n Hamming etäisyys: 1
- Pariteettibitin kanssa Hamming etäisyys: 2
– mikä todennäköisyys 2 bitin (vs. 1 bitin) virheeseen?

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

14

Hamming koodi ⁽⁴⁾

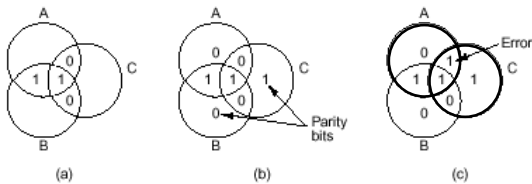

Figure 2-14. (a) Encoding of 1100. (b) Even parity added. (c) Error in AC.

[Tane99]

(a) Kukin databitti (4 kpl) kuuluu erilaisiin pariteettijoukkoihin (3 kpl)

(b) Tarvitaan 3 "ylimääräistä" bittia!

(c) Joukot A ja C havaitsevat virheen ja siten paikallistavat virheelisen bitin

Täsmälleen 1 databitti identifioituu kerrallaan!

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

15

Hamming koodi ⁽⁹⁾

- Käytetään useampia pariteettibittejä
- Havaitsee: 2:n bitin muuttuminen
- Korjaa: 1 bitin muuttuminen

Data + parit. 100 1100

Bitti nro: 765 4321

4 bittia dataa,
3 pariteettibittia

Kaikki bitit nro 2ⁱ ovat pariteettibittejä, muut ovat databittejä (numerot alkavat 1:stä)

Kutakin data-bittia n tarkistavat ne pariteettibittit joiden summana n voidaan esittää. Parillinen pariteetti.

6 = 4 + 2 ⇒ databittia 6 tarkistavat par. bitit 4 ja 2

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

16

Virheen korjaava Hamming koodi ⁽⁸⁾

(ECC)

Data: 000 1000

Bitti nro: 765 4321

100 000

765 4321 421

Pariteettibitti 1 tarkistaa bittejä 1, 3, 5, 7

Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7

Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7

Tapahtuu virhe: bitti 6 muuttuu (flips)

Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7: VIRHE

Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7: VIRHE

2+4 = 6 ⇒ korjaa bitti nro 6

1 = 001
2 = 010
3 = 011
4 = 100
5 = 101
6 = 110
7 = 111

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

17

Virheen korjaava Hamming koodi (ilman animaatioita)

Data: 100 1100

Bitti nro: 765 4321

110 1100

765 4321

Pariteettibitti 1 tarkistaa bittejä 1, 3, 5, 7

Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7

Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7

Tapahtuu virhe: bitti 6 muuttuu (flips)

Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7: VIRHE

Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7: VIRHE

2+4 = 6 ⇒ korjaa bitti nro 6

1 = 001
2 = 010
3 = 011
4 = 100
5 = 101
6 = 110
7 = 111

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

18

CRC - Cyclic Redundancy Code ⁽⁷⁾

- Tiedonsiirrossa käytetty tarkistusmenetelmä
- Tarkistussumma (16 bittiä) isolle tietojoukolle
  - laske CRC = $f(\text{viesti}) \% 2^{16}$
  - lähetä viesti ja CRC
  - vastaanota viesti ja CRC
  - laske CRC ja tarkista, oliko se sama kuin viestissä
  - jos pielessä, niin pyydä uudelleenlähetystä

CRC-CCITT CRCs detect:

All single- and double-bit errors
All errors of an odd number of bits
All error bursts of 16 bits or less
In summary, 99.998% of all errors

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

19

Virheiden tarkistusmenetelmien käyttöalueet

- Mitä lähempänä suoritinta, sitä tärkeämpää tiedon oikeellisuus on
- Sisäinen väylä, muistiväylä
  - virheet korjaava Hamming koodi
- Paikallisverkko
  - uudelleenlähetyksen vaativa CRC
  - kun tulee virheitä, niin niitä tulee yleensä paljon
    - Hamming koodi ei riitä kuitenkaan
    - pariteettibitti päästää läpi 2 virheen paketit

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

20

Laitteiden monistaminen ⁽⁶⁾

- Monta muistipiiriä, samat tiedot monistettu
- Monta suoritinta, samat käskyjen suoritukset monistettu
- Monta laitteistoa, samat ohjelmat monistettu
- Eri tyyppiset laitteistot, samankaltaiset ohjelmat
  - samat speksit, samat syötteet, eri ohjelmoijat
- Äänestysmenettely: enemmistö voittaa
  - monimutkainen, hidas?
  - virheelliseksi havaittu laitteisto suljetaan pois häiriköimästä automaattisesti?

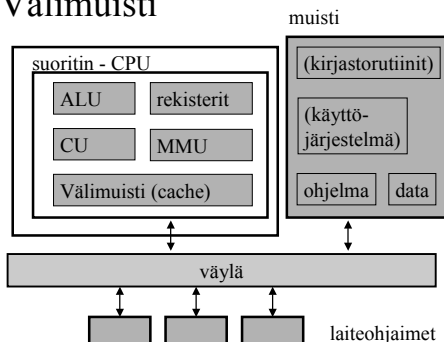
Lentokoneet, avaruussukkula, ydinvoimala, ...

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

21

Välimuisti

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

23

Välimuisti (cache) ⁽³⁾

- Ongelma: keskusmuisti on aika kaukana suorittimesta
  - rekisterin viittausaika: X
  - muistin viittausaika: 10X
- Ratkaisu: välimuisti lähelle suoritinta
  - pidetään siellä (kopioita) viime aikoina viitatuista keskusmuistin alueista
    - välimuistin viittausaika: 2X
- Jokainen muistiviite on nyt seuraavanlainen
  - jos data ei ole välimuistissa, niin hae se sinne
    - suoritin odottaa tällä aikaa, laitteistototeutus!
  - tee viittaus dataan (käskyyn) välimuistissa
  - (talleta muutettu tieto keskusmuistiin)

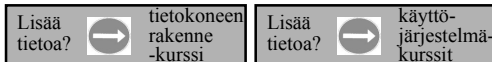
22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

24

Välimuisti ⁽⁶⁾

- Tuntumaton suorittimelle Fig. 4.13 [Stal99]
  - jos viitattu tieto ei saatavilla, niin suoritin vain odottaa muutaman kellopulssein ajan...
- Toteutettu usein nopeammalla teknologialla kuin keskusmuisti (tavallinen muisti)
- Toteutettu nykyään usein samalla mikropiirillä kuin suoritin
- Silti iso aikaero: välimuisti 2X, muisti 10X
- TTK-91 koneessa ei ole välimuistia

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

25

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

26

Muistin toteutus ⁽⁶⁾

- Eri teknologioita eri tasoihin muisteihin
- RAM - Random-Access Semiconductor Memory
  - anna osoite ja lue/kirjoita signaali
  - mistä vaan voi lukea/kirjoittaa samassa ajassa
  - virta pois ⇒ tiedot häviävät (volatile memory)

Huom: kaikki nykyiset muistit ovat ”random access”

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

27

RAM:n kaksi eri teknologiaa ⁽²⁾

- DRAM: dynaaminen RAM, halvempi, hitaampi, tietoja pitää virkistää vähän väliä (esim. joka 2 ms)
  - tavallinen keskusmuisti (1975-..) useimmissa koneissa
  - toteutettu kondensaattoreilla, jotka ”vuotavat” ...
- SRAM: staattinen RAM, kalliimpi (~10-20x), nopeampi (~10x), ei vaadi tietojen virkistämistä
  - välimuisti useimmissa koneissa
  - muisti superkoneissa (esim. Cray C-90)
  - toteutettu samanlaisilla logiikkaportteilla (gate) kuin prosessorikin
  - CMOS valmistusteknologia (Complementary Metal Oxide Semiconductor)

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

28

ROM teknologia ⁽⁸⁾

- ROM - Read-Only Memory (non-volatile)
  - tieto säilyy virran katkettua
  - voi käytössä vain lukea, ei voi kirjoittaa
    - esim. järjestelmän alustustiedot (BIOS)
  - kirjoitus lastun valmistusaikana, Mask-ROM
  - huono puoli: kerran väärin, aina väärin
  - päivitys: laita valmistajalta saatu uusi lastu paikalleen
  - tietoa voi lukea mistä vain samassa ajassa (random access)
  - yleensä hitaampi kuin RAM (~10x)

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

29

Kirjoitettavia ROM-muisteja ⁽⁶⁾

- PROM - Programmable ROM
  - kerran kirjoitettava
  - tiedon päivitys: ”polta” tiedot tyhjään PROM:iin
- EPROM - Erasable PROM
  - tietoja ei voi päivittää sana kerrallaan
  - vanhat tiedot voidaan (kaikki!) poistaa 20 min. UV-säteilyllä, jonka jälkeen päivitetty tiedot voidaan ladata
- EEPROM - Electronically Erasable PROM
  - tietojen pyyhkiminen tavukohtaisesti elektronisesti
- FLASH EEPROM memory
  - tietojen pyyhkiminen nopeasti kerralla elektronisesti normaali-jännitteellä
  - nopeampi kuin EPROM BIOS, CIH-virus

read-mostly memory

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

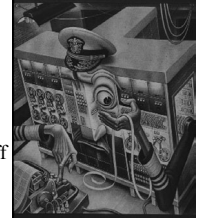
30

Muistien historiaa

- Kondensaattorirumpu
  - 1939, ABC, Atanasoff-Berry Computer, Iowa State College.
    - lähinnä laskin, ei toiminut
  - kondensattorit pyörivän rummun pinnalla

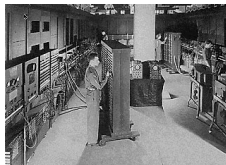
32 numeroa á 50 bittiä

Artzybasheff
Time cover
1951

Muistien historiaa

- Elektroniputki
  - logiikka, muisti
- ENIAC, 1945
  - Electronic Numerical Integrator and Computer
  - J.W. Mauchly, J.P. Eckert, J. von Neumann
  - 18,000 elektr. putkea
  - 70,000 vastusta
  - 5 milj. juotettua liitosta
  - tykinammusten ja pommien radanlaskenta

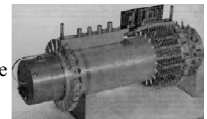

Muistien historiaa

- Akustinen elohopeaviiveputki
  - kvartsikide muutti sähkövirran akustiseksi signaaliksi (ja päin vastoin) pietsosähköisen ilmiön avulla
  - 1000 bittiä per 1.45m putki
  - W. Shockley & J.P. Eckert, 1946
  - M. Wilkes, EDSAC – Electronic Delay Storage Automatic Calculator, 1949
  - Mauchly & Eckert, UNIVAC, 1951 (ens. kaupallinen tietokone USA:ssa)

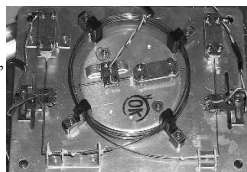
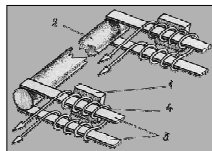
Wilkes

Univac memory

Muistien historiaa

- Akustinen nikkeliviiveputki
  - magneettikenttä aiheuttaa pituussuuntaisen muodonmuutoksen tankoon ja siten vääntöpulssin johtimeen
  - vähän ajan päästä muutos tuntuu toisessa päässä ja aiheuttaa magneettikentän muutoksen siellä
  - Hazeltine Electronic Corp, 1950?
  - Elliot 401, 1953
  - Canon 141 laskin, 1969

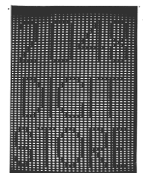

Muistien historiaa

- Williams Tube
  - 1946, Williams & Kilburn
  - katodisädeputki
  - ensimmäinen suuri "RAM" muisti
  - kallis: \$1000 / 1 kk / putki
  - Small Scale Experimental Machine ("Baby"), 1947
  - Ferranti Mark I, ensimmäinen yleiskäyttöinen kaupallinen tietokone, 1951 (10000 bitin muisti)

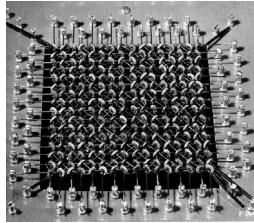
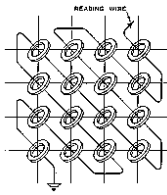
Tom Kilburn holding a Cathode Ray Tube

Storing 2048 bits on a CRT in 1947

Muistien historiaa

- Ferriittirengas (core) teknologia
  - 1952, Jay Forrester & Bob Everett, MIT (Whirlwind)
  - tieto säilyy ilman virtaa
  - ei häiriinny säteilystä (avaruus, sotilasteknologia)
  - 1955, valtaa muistimarkkinat Williams Tube’lta

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

37

Muistien historiaa

- Transistori
  - J. Bardeen, W.B. Shockley ja W. Brattain, ATT Bell Labs, 1948
    - Nobel 1956
  - MIT TX-0, 1957, ensimmäinen transistoroitu tietokone

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

38

Muistien historiaa

- Integroitu piiri (ei enää johtoja)
  - Jack Kilby, Texas Instruments, 1958
    - Nobel 2000
    - ensimmäinen käsikäyttöinen laskin
  - Robert Noyce, Fairchild Semiconductor, 1959
    - ”planar process” valmistusmenet.
    - perusti Intelin G. Mooren kanssa
  - IBM S/360, 1964

Robert Noyce

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

39

Muistien historiaa

- DRAM
  - Robert Dennard, IBM, 1966
    - (US) National Medal of Technology 1988
  - Intel 1103 (1970)
    - John Reed
    - 1 Kbit
  - valtaa markkinat ferriittirengasmuisteilta 1972
- SRAM
  - 1970, Fairchild Corp

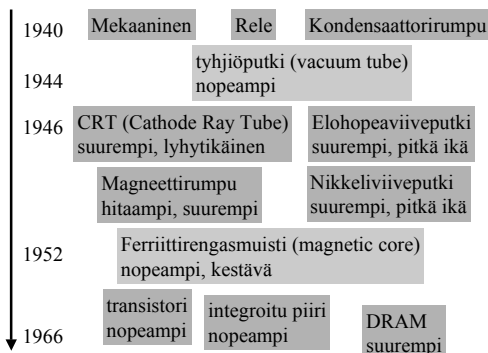
Robert Dennard

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

40

Muistiteknologian historiaa (7)

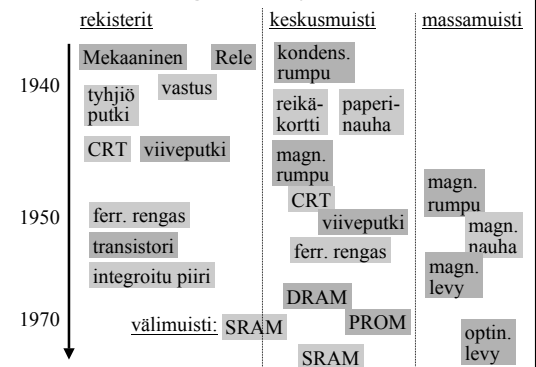

22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

41

Muistiteknologian käyttöhistoriaa

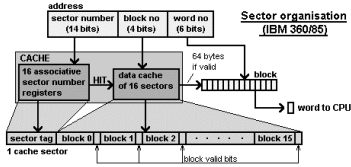
22/03/2002

Copyright Teemu Kerola 2002

42

Muistien historiaa

- Välimuisti (1965, Maurice Wilkes)
  - IBM S/360 Model 85
  - 1968
  - 256 lohkoa á 64 tavua

Muistien historiaa

- PROM
  - ???
- EPROM
  - 1971, Dov Frohman, Intel 1701
- EEPROM,
  - 1980, Intel 2816
- Flash EEPROM
  - 1984, Fujio Masuoka, Toshiba

Fujio Masuoka

Muistien historiaa

- OROM - optical ROM
  - 1990, James Russell (Russell keksi myös CD-ROM:n)
  - 1998, Wond-OROM-a
    - 128 MB/kortti plus lukulaite
    - ei liikkuvia osia
    - sama nopeus kuin CD-ROM:lla (siis aika hidas!)
    - pieni virrankulutus
    - sopii kannettaviin laitteisiin

-- Luennon 7 loppu --

Intel 4004, 1971

- Faggin, Hoff, Mazor
- Ens. suoritin lastulla 3x4 mm, \$200
- 2300 transistoria
- 4 bitin sana
- Laskinta varten
- Sama laskentateho kuin Eniacilla (18000 tyhjiöputkea)

